Vol 6 Issue 10 April 2017 ISSN No :2231-5063

International Multidisciplinary Research Journal

Golden Research Thoughts

Chief Editor
Dr.Tukaram Narayan Shinde

Publisher
Mrs.Laxmi Ashok Yakkaldevi

Associate Editor
Dr.Rajani Dalvi

Honorary
Mr.Ashok Yakkaldevi

Welcome to GRT

RNI MAHMUL/2011/38595 **ISSN No.2231-5063**

Golden Research Thoughts Journal is a multidisciplinary research journal, published monthly in English, Hindi & Marathi Language. All research papers submitted to the journal will be double - blind peer reviewed referred by members of the editorial board.Readers will include investigator in universities, research institutes government and industry with research interest in the general subjects.

Regional Editor

Manichander Thammishetty
Ph.d Research Scholar, Faculty of Education IASE, Osmania University, Hyderabad

International Advisory Board

Kamani Perera
Regional Center For Strategic Studies, Sri Lanka

Janaki Sinnasamy
Librarian, University of Malaya

Romona Mihaila
Spiru Haret University, Romania

Delia Serbescu
Spiru Haret University, Bucharest, Romania

Anurag Misra
DBS College, Kanpur

Titus PopPhD, Partium Christian University, Oradea,Romania

Mohammad Hailat
Dept. of Mathematical Sciences, University of South Carolina Aiken

Abdullah Sabbagh
Engineering Studies, Sydney

Ecaterina Patrascu
Spiru Haret University, Bucharest

Loredana Bosca
Spiru Haret University, Romania

Fabricio Moraes de Almeida
Federal University of Rondonia, Brazil

George - Calin SERITAN
Faculty of Philosophy and Socio-Political Sciences Al. I. Cuza University, Iasi

Hasan Baktir
English Language and Literature Department, Kayseri

Ghayoor Abbas Chotana
Dept of Chemistry, Lahore University of Management Sciences[PK]

Anna Maria Constantinovici
AL. I. Cuza University, Romania

Ilie Pintea,
Spiru Haret University, Romania

Xiaohua Yang
PhD, USA

......More

Editorial Board

Pratap Vyamktrao Naikwade
ASP College Devrukh,Ratnagiri,MS India

R. R. Patil
Head Geology Department Solapur University,Solapur

Rama Bhosale
Prin. and Jt. Director Higher Education, Panvel

Salve R. N.
Department of Sociology, Shivaji University,Kolhapur

Govind P. Shinde
Bharati Vidyapeeth School of Distance Education Center, Navi Mumbai

Chakane Sanjay Dnyaneshwar
Arts, Science & Commerce College, Indapur, Pune

Awadhesh Kumar Shirotriya
Secretary,Play India Play,Meerut(U.P.)

Iresh Swami
Ex - VC. Solapur University, Solapur

N.S. Dhaygude
Ex. Prin. Dayanand College, Solapur

Narendra Kadu
Jt. Director Higher Education, Pune

K. M. Bhandarkar
Praful Patel College of Education, Gondia

Sonal Singh
Vikram University, Ujjain

G. P. Patankar
S. D. M. Degree College, Honavar, Karnataka

Maj. S. Bakhtiar Choudhary
Director,Hyderabad AP India.

S.Parvathi Devi
Ph.D.-University of Allahabad

Sonal Singh,
Vikram University, Ujjain

Rajendra Shendge
Director, B.C.U.D. Solapur University, Solapur

R. R. Yalikar
Director Managment Institute, Solapur

Umesh Rajderkar
Head Humanities & Social Science YCMOU,Nashik

S. R. Pandya
Head Education Dept. Mumbai University, Mumbai

Alka Darshan Shrivastava
Shaskiya Snatkottar Mahavidyalaya, Dhar

Rahul Shriram Sudke
Devi Ahilya Vishwavidyalaya, Indore

S.KANNAN
Annamalai University,TN

Satish Kumar Kalhotra
Maulana Azad National Urdu University

Address:-Ashok Yakkaldevi 258/34, Raviwar Peth, Solapur - 413 005 Maharashtra, India
Cell : 9595 359 435, Ph No: 02172372010 Email: ayisrj@yahoo.in Website: www.aygrt.isrj.org

ISSN: 2231-5063 IMPACT FACTOR : 4.6052(UIF) VOLUME - 6 | ISSUE - 10 | APRIL - 2017

GRT GOLDEN RESEARCH THOUGHTS

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे वृत्तपत्र क्षेत्रातील योगदानः एक अभ्यास

प्रा. रूपाली भोसले
इतिहास विभाग , मु. सा. काकडे महाविद्यालय, सोमेष्वरनगर, ता. बारामती,

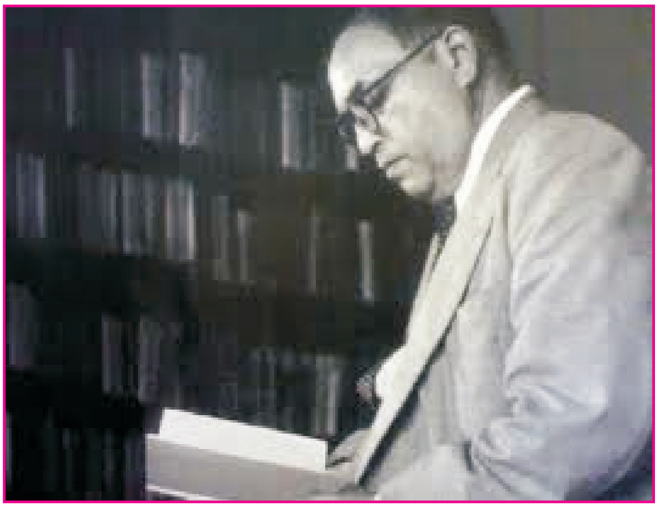

प्रस्तावना

महाराष्ट्राने पत्रकारितेची एक उज्वल परंपरा निर्माण केलेली आहे. या परंपरेत टिळक, आगरकर, शिवरामपंत परांजपे, न. चि. केळकर, खाडिलकर, कोल्हटर, आचार्य अत्रे, नानासाहेब परूळेकर यासारखे अनेक दिग्गज या भुमीत अवतीर्ण झालेत. या पत्रकारांनी आपल्या लेखणीने महाराष्ट्राचे मन घडविले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांना वाचनाचा व लेखनाचा प्रचंड छंद होता. अस्पृश्यता उद्धारासाठी त्यांनी खूप कष्ट घेतले. त्यांचे बहुतांश लेखन हे इंग्रजी भाषेत झाले आहे. बाबासाहेबांचे अनेक प्रबंध ग्रंथ, पुस्तके, लेख, भाषणे वृत्तपत्रांद्वारे प्रसिद्ध झालेले आहेत. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे थोर समाजचिंतक होते. त्यांना अमुलाग्र समाज परिवर्तन हवे होते. वृत्तपत्रांच्या माध्यमातून समाज उन्नती होईल, यावर त्यांचा ठाम विश्वास होता. ते एक निष्ठावान संपादक आणि सव्यासाचे लेखक होते.

बहिष्कृत वर्गात जागृती करून त्यांना हिंदू समाजतील इतर घटकांच्या समान दर्जा प्रस्थापित करून देणे व याकरिता इंग्रजकडून भारतीयांकडे सत्तांतरण होत असताना दलितांना त्यात सहभागी करणे हा त्यांच्या चळवळीचा प्रमुख हेतू होता.

३१ जानेवारी १६२० रोजी बाबासाहेबांनी अस्पृश्यांवरील अन्यायाला वाचा फोडण्यासाठी 'मुकनायक' हे पहिले पाक्षिक सुरू केले. यासाठी त्यांना कोल्हापूर संस्थानाचे छ. शाहू महाराजांनी आर्थिक मदत केली होती. १६२४ मध्ये त्यांनी 'बहिष्कृत मेळा; हे वृत्तपत्र सुरू केले. ३ एप्रिल ला बहिष्कृत भारत या पाक्षिकाचा पहिला अंक प्रकाशित झाला. बाबासाहेबांनी २६ जून १६२८ रोजी 'समता' हे वृत्तपत्र सुरू केले. हे समजा समता संघाचे मुखपत्र होते. २४ फेब्रुवारी १६३० रोजी 'जनता' तर ४ फेब्रुवारी १६५६ मध्ये 'प्रबुद्ध भारत' हे वृत्तपत्र सुरू केले. १६४४ मध्ये बाबासाहेबांनी ''आम्ही शासनकर्ते जमात बणणार'' या शिर्षकाखाली 'जनता' या वृत्तपत्रांत लेख लिहिला. या वृत्तपत्राद्वारे आपल्या विचारांनी त्यांनी स्पृश्य आणि अस्पृश्य यांना जागृत केले. त्यांचे लेखने झुंजार, कार्यकारी आणि प्रचंड प्रभावी झाले. या वृत्तपत्राची पाने चाळताना बाबासाहेबांच्या चतुरस्त्र प्रज्ञेचे आपणास दर्शन घडते.

बाबासाहेबांनी 'बहिस्कृत भारत' मधून निव्वळ स्थानिक वा प्रादेशिक प्रश्नांचाच उहापोह केला असे नाही, तर अनेक राष्ट्रीय प्रश्नांनाही त्यांनी हात घातला. या प्रक्रियेने आपले मुसलमान मित्र रष्ट होतील याची जाणीव असूनही 'निव्वळ राष्ट्रहित डोळयासमोर ठेवून आम्ही हा इषारा देत आहोत.' असे ते म्हणतात. त्यांच्या वाणीत आणि लिखाणात निर्भयता जागोजागी प्रतीत होते.

मुकनायक हे पत्र १६२० मध्ये प्रसिद्ध झाले या खंडात समाविष्ट केलेल्या अंकातून अस्पृश्यांच्या कोल्हापूर आणि नागपूर येथील दोन परिषदांचे वृत्तांत दिलेले आहेत. या दोन्ही परिषदांना छत्रपती शाहू महाराज हे उपस्थित वाहूण त्यांनी दलितांच्या चळवळीला मोलाचे मार्गदर्शन केलेलू आढळते. बाबासाहेब आंबेडकरांबदद्ल देखील त्यांनी गोष उद्गार काढलेले आढळतात.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे समग्रवाडमय महाराष्ट्र शासन क्रमशः प्रसिद्ध करीत आहे. या प्रकल्पांतर्गत शासनाने ८ इंग्रजी खंडप्रसिद्ध केले. याशिवाय अजून ६ खंडाचा अराखडा संपादन समीतीजवळ तयार आहे. शिवाय 'सीअर्स मटेरिअल ऑन डॉ. आंबेडकर' या नावाचा त्यांच्या चळवळीविषयक अभ्यासाच्या साधनाचा एकखंड देखील प्रसिद्ध केला. या मालिकेत प्रस्तूत ग्रंथ. 'डॉ. आंबेडकरांचे बहिष्कृत भारत आणि मुकनायक' हा पहिलाच मराठी खंडप्रसिद्ध होत आहे.

• डॉ. आंबेडकरांच्या प्रत्रकारिची सुरूवात :

'बहिष्कृत भारत' हे वृत्तपत्र डॉ. आंबेडकरांनी रविवार, दि. ३ एप्रिल १६२७ रोजी सुरू केली. तत्पुर्वी ३१ जानेवारी १६२० रोजी त्यांनी 'मुकनायक' हे पाक्षिक सुरू केले होते.

• पत्रव्यवहार :

१) महाड येथे सत्याग्रहाला सुरूवात होणार (वा.न.घोरपडे)
२) १२/०८/१६२७
१) खेडयातील अस्पृश्यांवर होणरा जूलूम (भा.क्र.गायकवाड)

२) ब्राम्हण भोजण बंद करा.
३) बहिष्कृत भारत व त्याची कामगिरी (खंडनायक राजनायक इनामदार)
४) लकडी शिवाय मकडी वढणार नाही.
३) १६/०६/१६२७
१) भोर संस्थानातील महार लोकांची दुःस्थिती (शांताराम रघुनाथ)
२) कर्नाटक बहिस्कृत, विदयार्थी आश्रम, बेळगाव, (शिवप्पा लक्ष्मण आसोदे)
३) डॉ. कुर्तकोटी यांस जाहीर सवाल. (पृ. पंढरिनाथ सीताराम पाटिल)
४) ३०/०६/१६२७
१) शुद्धीकरणचे ढोंग (पा.ना.राजभोज)
२) अस्पृश्य बंधुंनो जागे व्हा (द.रा.रारावीमडे)
३) अस्पृश्य लोक परधर्म स्वीकारणार (बळीराम भिवसर आठवले)
४) अम्हाला मुसलमानी धर्मात घ्या.
५) वडगाव येथील श्रीहरी महराजांचे मंदिर व अस्पृश्यांचा प्रवेश (आनंदस्वामी वाडगांवकर)
६) राष्ट्रवीरांस नोटीस

• *डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर :*

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी मुकनायक (१६२०), बहिष्कृत भारत (१६२७), जना. (१६३०) आणि प्रबुदध भारत (१६५६) अशाचार वृत्तपत्रांना जन्म दिला.

जनता आणि प्रबुद्ध भारत ही दोन्ही पत्रे बाबासाहेबांच्या चळवळीची मुखपत्रे असली तरी या पत्रांचे संपादन बाबासाहेबांनी स्वतः कधी केलेली नाही. त्यांनी हे काम आपल्या सहकाऱ्यांकडून करवून घेतले या वृत्तपत्रातून बाबासाहेबांच्या लेख, भाषण व कार्याची माहिती मात्र सातत्याने येत असे.

मुकनायक आणि बहिष्कृत भारत या दोन वृत्तपत्राबदद्ल मात्र असे म्हणता येते की, या दोन्ही वृत्तपत्रांचे संपादन बाबासाहेब आंबेडकर स्वतः करीत, 'मुकनायक' हे पत्र सुरू केल्याचा उल्लेख त्यांनी बहिस्कृत भारताच्या पहिल्या अंकात केलेला आहे.

'बाबासाहेबांशी काही काळ संबंध असलेल्या त्यांच्या मुलाखती घेतलेल्या त्र्य. वि. पर्वते. यांच्या सारख्या मराठीतील जेष्ठ पत्रकाराच्या (Marathi Journalism) या पुस्तीकेत 'खबर' जयहिंद' यासारख्या सांयदैनिकांचा आणि 'तेज' सारख्या एकपानी दैनिकाचा उल्लेख यावा पण मुकनायक, बहिष्कृत भारत, जनता हया सारख्या शिक्षणाची व लोकजागृतीची बांधिलकी स्वीकारणाऱ्या पत्रांचा पुसटसा का होईना पण उल्लेख असून नये हयाला काय म्हणावे!

जैम प्दकपंद त्तमे मधील 'The beginning & growth of the Marathi press' या लेखात ब्राम्हणेत्तराच्या चळवळीसंबंधी विचार मांडताना चळवळीचा विचार व्यक्त करणाऱ्या काही ब्राम्हणेत्तर पत्राचा निर्देश केला आहे. त्यातच डॉ. बाबासाहेबांच्या पत्रांचाही उल्लेख आहे. तो पुरेसा नसला तरी तो महत्वाचा आहे.

Dr. Ambadkaer & the mahar movement हया प्रबंधाचाही आवर्जुन निर्देश केला पाहिजे. उपरोक्त ग्रंथात बाबासाहेबांच्या वृत्तपत्र लेखनाची चिकित्सा नसली तरी ऐतिहासिक आढावा म्हणून त्याचे मुल्य मान्य करावे लोगते.

• *पत्रकारितील कार्याबदद्ल आंबेडकरांचे कार्य :*

'आमच्या या बहिष्कृत लोकांवर होत असलेल्या व पुढे होणाऱ्या अन्यायावर उपाययोजना सुचविण्यास तसेच त्यांची भावी उन्नती व तिचे मार्ग यांच्या खऱ्या स्वरूपाची चर्चा करण्यास वर्तमानपत्रासारखी अन्य भुमीच नाही. म्हणून व स्वजनोद्धाराचे महत्कार्य करणारास योग्य पंथ दाखविण्यासाठी आपण 'मुकनायक' पत्र सुरू करीत आहोत असे त्यांनी 'मूकनायक' च्या पहिल्या अंकात सांगितले होते. परंतू त्यांनी अंगीकारलेले हे कार्य लवकरच नाश पावेल हे पाक्षिक १६२३ साली बंद पडले.

इंग्लंडहून परतल्यानंतर आणि विशेषतः १६२० मार्चला महाड येथे कुलाबा जिल्हा बहिष्कृत परिषदेचे पहिले अधिवेशन झाल्यानंतर बाबासाहेबांनी चालविलेल्या बहिष्कृतांच्या चळवळीला खंबीर प्रचाराचा आधार देण्यासाठी एका वृत्तपत्राची गरज त्यांना भासु लागली. याच गरजेतून 'बहिष्कृत भारती' चा जन्म झाला. ३ फेब्रुवारी १६२८ रोजी २२,२१,२४ असा एकच जोड अंक काढण्यात आला. या पत्राची वार्षिक वर्गणी ३ रू. आणि किरकोळ अंकाची किंमत दिड आणा अशी अत्यल्प होती.

दुसऱ्या वर्षाचा पहिला अंक ६ महिन्यानंतर १६ नोव्हेंबर १६२८ रोजी, प्रसिद्ध झाला व पुढे १५ नोव्हेंबर १६२६ रोजी, २१-२२ क्रमांकाचा जोडअंक काढून 'बहिष्कृत भारत' बंद पडले त्यानंतर बाबासाहेबांनी 'जनता' (१६३०) आणि 'प्रबुदध भारत' (१६५६) अशी वृत्तपत्रे ही काढली (पृ.५)

• *निष्कर्ष :*

'एवढा कोरीव वृत्तपत्रीय प्रपंच करून ही डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांना 'पत्रकार' आंबेडकर म्हणून कोणी मानाचा मुजरा केला नाही. मराठी वृत्तपत्रसृष्टी टिळक, आगरकर, परांजपे, कळकर, खांडिलकर, कोल्हटकर येथेच कोठेतरी थांबत होती.

संदर्भ ग्रंथ :

१) वसंत मुन, प्रा. हरी नरके, बहिष्कृत भारत आणि मुकनायक प्रधान सचिव उच्च आणि तंत्र शिक्षण विभाग, महाराष्ट्र शासन, मंत्रालय, मुंबई, २००८, पृ. १.
२) कित्ता . पृ. २.
३) कित्ता. पृ. ८१.
४) कित्ता पृ. ८३-८४.
५) कित्ता. पृ. १००-१०१.
६) प्रमिला खंडाळे - इंगोले, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांची पत्रकारिता : एक समाज शास्त्रीय विश्लेषण, स्वरूप प्रकाशन, औरगाबाद, २००७, पृ. ५.
७) कित्ता. ृ. ५६.

Publish Research Article
International Level Multidisciplinary Research Journal For All Subjects

Dear Sir/Mam,

We invite unpublished Research Paper,Summary of Research Project,Theses,Books and Book Review for publication,you will be pleased to know that our journals are

Associated and Indexed,India

- ✶ International Scientific Journal Consortium
- ✶ OPEN J-GATE

Associated and Indexed,USA

- EBSCO
- Index Copernicus
- Publication Index
- Academic Journal Database
- Contemporary Research Index
- Academic Paper Databse
- Digital Journals Database
- Current Index to Scholarly Journals
- Elite Scientific Journal Archive
- Directory Of Academic Resources
- Scholar Journal Index
- Recent Science Index
- Scientific Resources Database
- Directory Of Research Journal Indexing

Golden Research Thoughts
258/34 Raviwar Peth Solapur-413005,Maharashtra
Contact-9595359435
E-Mail-ayisrj@yahoo.in/ayisrj2011@gmail.com
Website : www.aygrt.isrj.org